

Сяргей Берднік

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

ВЫКАРЫСТАННЕ ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎ У ДРУКАВАНЫХ СМІ

Роля фразеалагічных адзінак у публіцыстычным тэксце вызначаецца ў першую чаргу такімі іх функцыямі, як экспрэсіўная, лаканізацыя маўлення, вобразнага выказвання. Мэтазгодна разглядаць фразеалогію ў шырокім сэнсе слова, уключаючы ў яе аб'ём як фразеалагізмы, так і прыказкі, крылатыя выразы, перыфразы. Прааналізаваўшы мову сучасных СМІ з пункту гледжання выкарыстання фразеалогіі, можна адзначыць наступныя агульныя тэндэнцыі: па-першае, найбольшай насычанасцю фразеалагічнымі адзінкамі вызначаюцца друкаваныя СМІ; па-другое, у аўдыявізуальных сродках масавай інфармацыі фраземы ўжываюцца рэдка; па-трэцяе, рэгіянальныя перыядычныя выданні ў значна меншай ступені выкарыстоўваюць фразеалагічны матэрыял у параўнанні з рэспубліканскімі.

Фразеалагізмы ў мове публіцыстыкі найчасцей ужываюцца з мэтай узмацнення ўздзеяння на чытача ў нязменнай, традыцыйнай форме, з рознага тыпу трансфармацыямі і ў загалюках. Пры гэтым выкарыстанне фразеалагічнай адзінкі ў загалюку выконвае спецыфічную функцыю, характэрную ў большасці толькі для друкаваных СМІ. Як правіла, яна ў вобразнай форме раскрывае змест артыкула, яго галоўную думку. Так, напрыклад, у наступных загалюках раённай газеты «Браслаўская Звязда» за жнівень – верасень 2010 года адзначаны фразеалагізмы: «Халады не за гарамі» – пра небяспеку пажараў з наступленнем халадоў; «Настаўнік з вялікай літарь» – пра народнага настаўніка БССР М. У. Прэткеля; «Не пасада ўпрыгожвае чалавека» – пра працу дэпутата; «Ён закладваў падмурак будучага» – пра лёс старшыні калгаса; «На белым кані далёка не паедзеш» – пра п'янства і злачыннасць; «Жбан ваду да пары носіць» – пра браканьераў; «Рукі не апускаюць, сеюць» – пра складаныя ўмовы сяўбы. Як бачна, фразеалагізм у загалюку можа ўжывацца ў нязменным і трансфармаваным выглядзе. Даволі шмат фразеалагізмамі ў якасці загалюкаў дарэчна

карыстаюцца аўтары газеты «Звязда»: «Вам да твару вясна і ўсмешка» (2011, 5 сак.) – матэрыял пра віншаванне жанчын; «Еш – пацей, працуй – не мерзні» (2010, 3 жн.) – пра добрасумленную працу; «Па восені лічаць музыкаў» (2010, 16 кастр.) – пра становішча беларускіх музыкаў і кампазітараў. Прывядзём яшчэ некалькі цікавых загалюкаў са «Звязды» з выкарыстаннем фразеалагізмаў: «У страху...вушы вялікія», «Што такое восень? Гэта мода! І новыя кантракты», «Адны міліцыі давяраюць, другія правяраюць», «Акно з Еўропы», «Сярэбраныя ніці ў валасах», «Што Дзень “нямецкі” нам рыхтуе?», «Не спі ў “Шапку”!», «Усе пад босам ходзім», «О, “Родны край”!.. Забыць цябе не маю сілы!». Відавочна, што фразеалагізмы ў назве артыкула не толькі «падказваюць», пра што ідзе ў ім размова, але і даюць тую ці іншую ацэнку фактам, падзеям, з'явам.

Выкарыстанне фразеалагізмаў у творы павялічвае яго мастацка-выяўленчую вартасць, надае нацыянальны каларыт. Найбольшы вынік пры гэтым дасягаецца ў тых выпадках, калі аўтар умела, матывавана і мэтанакіравана абнаўляе семантыку і структуру фразеалагічнай адзінкі, пазбаўляючы яе стандартнасці, звыклай трафарэтнасці. Сродкам такога абнаўлення можа служыць кантэкст, сутыкненне некалькіх фразеалагізмаў, фразеалагізма і слова свабоднага ўжывання. Ва ўсіх гэтых акалічнасцях размова ідзе пра актуалізацыю ўнутранай формы фразеалагізма без змены яго структуры. Вось як, напрыклад, абыгрываюцца фразеалагізмы ў рубрыцы «Думкі ўголас» часопіса «Вожык» (2011, № 1): «Чаму пра чалавека, які палец аб палец не ўдарыць, кажуць, што ён лынды б'е?»; «Звычайна лынды б'е той, хто ад рук адбіўся»; «Хіба толькі нікчэмны садоўнік можа паспытаць яблык разладу»; «Ён кахаў яе без памяці, а яна думала – склеротык»; «Ананімшчык абліваў усіх гразю, пакуль яго не вывелі на чыстую ваду»; «Мядовы месяц бывае і ў пчол»; «Перш чым брацца за розум, трэба яго мець». Змена структуры фразеалагізма надае яму новыя сэнсавыя адценні і матывуецца кантэкстам: «У мяне ад выбуху душа ў шкарпэткі схавалася»; «І рукамі і зубамі, і нават пальцамі левай нагі трымацца трэба»; «Рапэнне паступова ўзбырло ў левае паўшар'е»; «Касцюкевіч меў на дырэктара зуб... а тое і два» (прыклады з газеты «Звяз-

да» за кастрычнік 2010 г.). Часта ў мове СМІ змяняюць форму прыказак. Напрыклад, у артыкуле «Вяртанне з Еўропы» («Звязда») размова ідзе пра хлопцаў-студэнтаў, што вырашылі купіць гарэлкі. Каб ім яе прадалі ў позні час, прыкінуліся замежнымі грамадзянамі: «Зайшлі, хоць суайчыннікаў ужо ніхто не пусціў бы, але, *«назваўшыся груздамі, тут жа палезлі ў кош»*: «зашпрэхалі» хто як мог». Часам у мове прэсы фразеалагізмы набываюць новую эмацыянальна-экспрэсіўную афарбоўку. Так, у газеце «Звязда» за 23 лютага 2011 года ў артыкуле «Якія дзверы мы адчынім?» чытаем: «Ермаловіч быў адным з першых, хто ў працах пра ВКЛ пачаў *“цягнуць коўдру”* на Беларусь. Бо нашыя суседзі па княстве не саромеюцца рабіць гэта даўно...». У гэтым выпадку фразеалагізм *цягнуць коўдру на сябе*, зафіксаваны ў слоўніках як неадабральны, змяніў сваю афарбоўку і набыў станоўчае гучанне.

Нельга не закрануць ролю аўтарскай перыфразы ў прэсе, якая надае мове не толькі вобразнасць, але і асабліваю непаўторнасць. Вось як, напрыклад, прагучала назва Інстытута журналістыкі БДУ ў артыкуле «Прынцып узаемнасці» ў газеце «Звязда»: «Абмяркоўваюць медыйныя здабыткі і праблемы ў сценах Інстытута журналістыкі БДУ – **галоўнай айчынай кузні майстроў клавiятуры і мікрафона**».

У некаторых выпадках можна гаварыць пра парушэнне літаратурнай нормы пры ўжыванні фразеалагізмаў. Матэрыял «Звязды» за 21 сакавіка 2011 г.: «Кожны работнік Мінэканомікі як *“Ойча наш”* трымае каля сябе Дырэктыву № 4 Прэзідэнта...». Вядома, што фразеалагізм як *ойча наш* спалучаецца са словамі *ведаць, засвоіць, запомніць*. Слова *трымаць* пры гэтым фразеалагізме разбурае яго ўнутраную форму, уносіць у выказванне двухсэнсоўнасць.